УДК 159.923.2.07
DOI https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2024-1.10

Олексій КОРНІЄНКО
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
міжнародного факультету,
Київський медичний університет
o.korniienko@kmu.edu.ua
ORCID: *0000-0001-7014-5940*

СПІВВІДНОШЕННЯ ФЕНОМЕНІВ ПСИХІЧНОГО ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІВ ТА МЕДИКІВ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ)

Анотація. Метою статті *є фокусування уваги представників психолого-педагогічного, медичного напрямів діяльності, професійної підготовки психологів та медиків на принципову відмінність у тлумаченнях ключових термінів психічного та психологічного здоров'я як у навчальному процесі, так і професійній діяльності в закла дах освіти, охорони здоров'я, щоденному житті осіб, адекватного планування навчальної, психодіагностичної, медико-профілактичної роботи з людьми різного віку, професійної діяльності, стану та рівнів психосоматичного здоров'я окремої особистості. Опосередкованими чинниками мети статті виступають також пізнавальний інтерес автора та публікація матеріалів власних теоретико-методологічних та емпіричних розвідок у Науко вому віснику Вінницької академії безперервної освіти № 1 від 2024 р. Заслуговують на увагу та підтримку клю чові слова наукового видання «академія безперервної освіти», що є головним мотивом багаторічної науково педагогічної, наукової діяльності автора статті впродовж 30 останніх років продуктивної співпраці з різними навчальними закладами України (студентами, аспірантами, докторантами, викладачами, науковцями).* ***Мето дологічним підґрунтям*** *тексту статті виступив порівняльний теоретичний та емпіричний аналіз публікацій фундаторів проблеми за останні 20–25 років із сучасними напрацюваннями вчених у цифрових базах даних різних країн світу.* ***Наукова новизна*** *статті полягає у висвітленні широкого кола питань за умов впливу стилю життя людей як у мирний, так і військовий час з урахуванням таких феноменів: здоров'я, хвороби, межового психосо матичного стану між здоров'ям та хворобою.* ***Висновками*** *виступають включенні альтернативні визначення понять психічного та психологічного здоров'я, окреслені відмінності та досвід викладання даних теоретико методологічних конструктів для студентів-психологів та медиків. Зроблено акцент на необхідність проведення статистичних досліджень із відповідними публікаціями у наукових виданнях.*
Ключові слова: *холістичне здоров'я, продуктивне мислення фахівців, відмінність викладання та навчання.*

Oleksiy KORNIIENKO
Ph.D. (Psychology),
Associate Professor at the Social Science
and Humanitarian Department of the International Faculty,
Kyiv Medical University
o.korniienko@kmu.edu.ua
ORCID: *0000-0001-7014-5940*

THE PROPORTION OF MENTAL AND PSYCHOLOGICAL HEALTH PHENOMENA IN THE TRAINING SYSTEM OF PSYCHOLOGISTS AND MEDICAL DOCTORS (COMPARATIVE ANALYSIS)

Abstracts. The purpose of article *for representatives of psychological and pedagogical, medical fields of activity, professional training of psychologists and doctors, the focus of attention is on fundamental difference in interpretation of the key terms «mental» and «psychological health» both in educational process and professional activities in educational and health care institutions, daily life of individuals, adequate planning of educational, psychodiagnostic, medical and preventive work with people of different ages, professional activity, state of psychosomatic health level of individuals. The cognitive interest of author and the materials personal publication of theoretical-methodological and empirical investigations in the Scientific Bulletin of the Vinnytsia Academy of Continuing Education No. 1 from 2024 also act as a mediating factor of article's purpose. The key words of scientific publication «Academy of Continuous Education» deserve*

attention and support, which is key motive of author's many years of scientific and pedagogical activity during the last 30 years of productive cooperation with various educational institutions of Ukraine (students, postgraduates, doctoral students, teachers, scientists). ***The methodological basis*** *of article was a comparative theoretical and empirical analysis of founder's problem publications over the past 20-25 years with modern developments of scientists in digital databases of different countries of the world.* ***The scientific novelty*** *of article content lies in coverage of a wide range of issues under influence of people's lifestyle in both peacetime and wartime, taking into account following phenomena: health, illness, borderline psychosomatic state between health and illness.* ***The conclusions*** *include alternative definitions of mental and psychological health concepts, outlined differences and experience of teaching these theoretical and methodological constructs for students of psychologists and doctors. Emphasis is placed on the need to conduct statistical studies with relevant publications in scientific publications.*

Key words: *holistic health, productive thinking of specialists, difference in teaching and learning.*

Постановка проблеми. В умовах сього дення актуальність проблеми психічного та психологічного здоров'я для широких верств населення України є актуальним викликом, що пов'язаний із реаліями життя. Ю. В. Борець, І. І. Шлімакова пишуть про невизначеність і трансформаційні процеси в Україні, пандемію, війну Росії проти України, різні стрес-фактори, що стан психічного здоров'я населення зна ходиться під загрозою [1, с. 159–169]. Про блематика психосоматичного здоров'я з пози ції норми та хвороби не нова, однак особливо актуальним у цей кризовий період стає дослі дження відповідних показників серед дітей і молоді. Молодь є тим прошарком населення, який, імовірно, найбільше схильний відчу вати на собі непевність майбутнього [3, с. 23]. На стан внутрішнього благополуччя остан ніх впливають перебіг соціально-психологіч ної адаптації до нових умов життя і навчання, зокрема до дистанційного формату за умов миру та війни, навчання під час пандемії, стрес, пов'язаний із сесією. Цьому періоду властиве переживання кризи 17–22 років, яка пов'язана з переходом до учбово-професійної діяльності та питаннями професійного самовизначення у житті. Для студентів – психологів та медиків характерним є установка на активну життєву позицію, готовність діяти у можливих екстре мальних, небезпечних для життя ситуаціях, готовність співпрацювати та співчувати іншим, виявляти допомогу та підтримку. Наприклад, за результатами дослідження Н. Ю. Діомідової просоціальна поведінка майбутнього психолога пов'язана з його особистісними властивостями, орієнтацією за загальнокультурні та моральні цінності. Вона є важливою детермінантою про фесійної успішності у вибраній спеціальності та особистісного зростання [4, с. 35–48]. Осо бливості психічного здоров'я та просоціальної поведінки особистості пов'язані з емоційною ефективністю, здатністю до емпатії, саморегу ляції, виявлення професійних професіональних мотивів, що позначаються на рівні професійної компетентності особи [5, с. 48–52]. Відмінності особливостей психічного здоров'я та просо ціальної поведінки серед представників соціо номічних професій різних курсів, а саме серед студентів-психологів, не були глибоко дослі джені у науковій літературі, тому потребують більш ґрунтовного вивчення. Вище перелічені аргументи, безперечно, мають відношення до підготовки, навчання, професійної діяльності сучасних медичних працівників.

Результати досліджень останніх років свід чать про зростання навантаження на нервову систему та психіку людини. Бурхливий нау ково-технічний прогрес, величезний потік інформації, прискорення ритму життя, нега тивна динаміка міжособистісних взаємозв'язків та інші патогенні особливості сучасного життя призводять до формування емоційної напруги, яка виступає одним з основних чинників розви тку різноманітних хвороб нервово-психічної та психосоматичної патології.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Актуальними є слова дружини президента України О. Зеленської про ментальне здоров'я населення: *«соціальна стигма»*, що поширю ється на осіб із психічними хворобами або роз ладами. У суспільстві поширюється стереотип, що *»сильні не ходять до психотерапевта чи психолога … треба тримати в собі емоції і не показувати вигляду»* [6].[1] Унаслідок такої уста новки люди часто звертаються до фахівців уже тоді, коли хвороба вийшла за межі початкової стадії, а її лікування потребуватиме більше часу й зусиль. Доречним, на нашу думку, є вклю чення візуально-стимульного фото.

[1] Зеленська про програму ментального здоров'я: Виявилося, що «сильні не ходять до психологів». URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3703135-zelenska-pro-programu-m…

Рис. 1. Підтримка ментального здоров'я в часи війни

За оцінками експертів, 40–50% населення потребуватимуть психологічної допомоги. У певних групах населення кількість таких людей буде становити: з-поміж військових та вете ранів – 1,8 млн; серед людей старшого віку – 7 млн; близько 4 млн – дітей та підлітків. Про гнозована потреба в допомозі з питань психіч ного здоров'я на первинній ланці медицини – 27 млн звернень [6][2]. Водночас близько 3–4 млн українців матимуть певний розлад психічного здоров'я – помірної або тяжкої форми. Психічні розлади позначаються на фізич ному здоров'ї людини, часто супроводжуються різного типу залежностями (алкоголізм, нарко манія), спричиняють труднощі соціальної адап тації та інтеграції, позначаються на працездат ності людини.

Згідно з даними соціологічних опитувань, 71% українців відчуває стрес або сильну знервованість. Серед причин на першому місці – повномасштабна війна з Росією (72%) і фінансові складнощі (44%). Серед аспектів війни, які спричиняють стрес або сильної у знервованість, на першому місці – без пека близьких (63%) і втрата роботи або джерела доходу (42%). Серед причин цього 31% відзначили те, що вони не вважають свої проблеми достатніми для звернення, 26% – упевненість, що вони можуть упоратися з ними самостійно [14].[3]

Метою статті є поєднання двох важливих чинників, які спонукали автора: повномасш табної війни Росії проти України та висвітлення двох феноменів: «*психічного*» та «*психологіч ного*» здоров'я у системі підготовки психологів та медиків України.

Виклад основного матеріалу. Безумовно, важливим є питання пропедевтики та підтри мання психосоматичного здоров'я у публіка ціях фахівців різних наукових напрямів.

Одне з основних понять ***психології здоров'я*** – психологічне здоров'я, що розуміється як характеристика якості адаптації людини. На противагу поняттю «***психічне здоров'я, що має медичне значення і відповідає конкретному психічному захворюванню»*** «психологічне здоров'я» – поняття соціально-психологічне,

[2] У межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я визна чили пріоритетні проєкти. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric society/3695613-u-mezah-vseukrainskoi-p…

[3] Психічне здоров'я та ставлення українців до психологічної допо моги під час війни. URL: https://gradus.app/documents/307/Gradus_ Research___Mental_Health_Report…

що відбиває динаміку та міру досягнення людиною самовдосконалення, реалізації власних можливостей. У центрі уваги вивчення психології здоров'я – питання професійного та особистісного вдосконалення, цінності здоров'я, котрим людина жертвує у процесі навчання, роботи, на яке справляють вплив образ її життя, сімейно особистісні взаємини. Це питання соціальної наркозалежності, так званого «зомбування», формування й профілактики межових (між здоров'ям та хворобою) нервово-психічних станів, розладів, депресії, суїцидів тощо.

Аналізуючи праці провідних фахівців країн далекого зарубіжжя про психосоматичне здоров'я, слід виділити три основні напрями дослідження даної проблеми: **1.** Сутність поняття концепції системності будови людського організму. **2.** Континуальність феноменів «хвороба» й «здоров'я». **3.** Визначення психічного здоров'я та напрями його дослідження. Слушною є теза про те, що справжнє розуміння поведінки людини є можливим тільки в її цілісному сприйнятті, тому що людина та її поведінка – це дуже складні явища. І фахівці у сфері здоров'я намагаються розглядати вплив усіх аспектів життя людини в її загальній цілісності – здоров'я та хвороби. Цей підхід спирається на біопсихосоціальну холістичну модель (від грецького holos – цілий) Z.J. Lipowski [17, p. 17–38]. Для створення концепції цілісності людини G.L. Engel [16, p. 535–544] (1980) запропонував застосовувати термін «система», який уперше було впроваджено L. Bertalanffy [15]. Поняття «система» автор відносить до динамічної єдності, яка включає постійно взаємодіючі компоненти. Людське тіло є системою (імунна, нервова системи, тканини, клітини). Сім'я, громада і все суспільство – це також системи. І як такі вони являють собою єдності, що за своєю суттю є динамічними, такими, що

постійно змінюються і компоненти яких взаємодіють через обмін енергією, речовиною та інформацією.

Рис. 2. Health Psychology

Психологія здоров'я як науковий напрям бере свій початок із кінця 1970-х років, коли американська психологічна асоціація, яка працює з великою кількістю галузей психології, зазначила психологію здоров'я саме як напрям, а через чотири роки вийшов друком офіційний журнал асоціації «***Психологія здоров'я***» (Health psychology). За визначенням Дж. Матаразо, ***психологія здоров'я*** – це сукупність внесків виховання, науки, надбань професійної дисципліни психології для зміцнення й підтримання здоров'я, профілактики й лікування хвороби, ототожнення етіологічних корелятів здоров'я, хвороби, відповідних порушень і поліпшення системи охорони здоров'я та формування політики здоров'я [18, p. 1–14].

Остання частина визначення поняття детально розкриває чотири напрями діяльності фахівців із психології здоров'я: *Перший* – **зміцнення та підтримання здоров'я.** Психологи вивчають такі проблеми: чому люди палять чи не палять сигарети, використовують ремені безпеки в машинах, уживають алкоголь, перебувають на особливій дієті. Результатом цього є допомога психологами здоров'я в організації шкільних просвітницьких програм і кампаній у засобах масової інформації для підтримки здорового способу життя. *Другий* – **профілактика й лікування хвороб**. Ефективно застосовуються психологічні принципи у профілактиці хвороб, такі як зниження високого кров'яного тиску, серцевих захворювань і паралічу. Тим людям, хто серйозно хворіє, клінічні психологи допомагають пристосуватися до реальних умов життя, підготуватися для участі в реабілітаційній програмі та майбутніх змін, таких як скорочення зайнятості чи обмеження сексуальної активності. *Третій* – **націлений на причини (етіологічні кореляції) та виявлення хвороб**. Психологи вивчають причини хвороб, зокрема особливо важливий особистісний чинник у розвитку хвороби. Психологи здоров'я також досліджують фізіологічні й перцептивні процеси, що використовуються під час діагностики зорових і слухових порушень. *Четвертий* – **поліпшення системи охорони здоров'я та політика здоров'я.** Психологи працюють у цьому напрямі, досліджуючи, як на пацієнтів впливають медична інфраструктура, фінансування закладів охорони здоров'я. Окрім того, вони працюють із медичним персоналом у напрямі підвищення якості надаваної пацієнту медичної допомоги, послуг, відповідальності у ставленні до пацієнтів та взагалі функціонування системи медичного обслуговування як більш доступної для людей.

Продовжуються дослідження автора тез про актуальність розуміння важливості двох фено

менів психічного та психологічного здоров'я у системі підготовки психологів та медиків як у навчальному процесі, так і професійній діяльності. Залишається актуальним питання про сприйняття та розуміння майбутніми професіоналами феноменів внутрішньої картини хвороби (ВКХ) та внутрішньої картини здоров'я (ВКЗ) як конкуруючих та взаємодоповнюючих психічних реальностей [7, с. 125–128]. Теоретико-методологічним підґрунтям особистих багаторічних досліджень автора виступає участь у колективній монографії ***European potential for development of pedagogical and psychological science.*** Назва розділу монографії, безперечно, відноситься до назви статті «***Безпека в підтриманні психосоматичного здоров'я молоді»*** [8, p. 242–270]. Цінним вия вився досвід багаторічного викладання різних навчальних дисциплін на факультеті психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (психологам, соціологам, соціальним працівникам, військовим психологам, радіофізикам), Київського медичного університету (студентам-іноземцям та українцям третього курсу – медикам), Інституті біології та медицини Київського національного університету імені Тараса Шевченка (студентам-іноземцям, українцям – медикам третього курсу) та інших державних та приватних навчальних

закладів Києва. У структурі викладання різних дисциплін: загальної, вікової психології, психології особистості, психодіагностики, безпеки життєдіяльності, методів підтримання психосоматичного здоров'я, доказової медицини, управлінні кар'єрою приділяв увагу обговоренню питань психічного та психологічного здоров'я, особливо учнівської та студентської молоді, з обов'язковими елементами практичних психофізичних вправ (психом'язової релаксації, дихальних вправ, елементів класичного та східного масажу на взаємомасажу, комплексних методів аутогенного тренування та інших альтернативних методів). Переконливим прикладом може бути досвід викладання медичної психології студентам-медикам третього курсу Інституту біології та медицини Київського національного університету імені Тараса Шевченка [9, с. 39–47].

Необхідно також виділити значення теоретичних та емпіричних розвідок та публікацій ної активності інших науковців з урахуванням заявленої теми. Доцільним, із нашої точки зору, можуть бути статті, матеріали збірників науковых праць таких учених України та інших країн світу: Д. Костюка, В. Костюка [10, с. 45–50], Д. С. Волкова, О. А. Черних [2, с. 14–20], Л. А. Терещенко, Т. В. Петровської [13, с. 340–348], Saeed H. Wahass [19, p. 63–70]. Концепція змісту навчального посібника та логічно структурова
ний матеріал групи відомих українських учених заслуговують на високу оцінку С. Д. Максименко та ін. [11, 438 с].

Висновки. Узагальнюючим висновком матеріалів представленої статті може бути підтвердження актуальної постановки мети статті та запропонованого теоретико-методологічного алгоритму висвітлення матеріалу з урахуванням важливості проведеного описання та динаміки розвитку досліджуваних взаємопов'язаних та постійно конкуруючих феноменів «психіч ного» та «психологічного» здоров'я у працях провідних учених різних країнах світу. Залиша ється перспективним завданням дослідження порівняння специфіки викладання, підготовки психологів та медиків, подальшої організації статистичних досліджень розуміння, інтер претації фахівцями даних професій складного феномену психосоматичного здоров'я з позиції норми та хвороби.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Борець Ю.В., Шлімакова І.І. До проблеми психічного здоров'я студентів вищого навчального закладу. *Кри мінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра.* 2018. № 1. С. 159–169.

2. Волков Д.С., Черних О.А. Особливості психічного здоров'я та особистісних властивостей студентів-психологів *Вчені записки ТНУ Вернадського. Серія «Психологія».* 2021. Т. 32(71). № 1. С. 14–20. https:/doi.org/10.32838/2709-3093/ 2021.1/03.

3. Гранкіна-Сазонова Н.В. Психологічне благополуччя та життєстійкість студентів-психологів як важливі чин ники їх професійного становлення. *Психологічний часопис.* 2018. № 7(17). С. 23–42. URL: http://www.apsijournal. com/index.php/psyjournal.

4. Діомідова Н.Ю. Просоціальна мотивація як фактор розвитку емоційного інтелекту майбутніх психологів. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. 2018. № 59. С. 35–48. 5. Діомідова Н.Ю. Емоційні кореляти просоціальної мотивації майбутніх педагогів. *Теорія і практика сучас ної психології*. 2019. № 5. Т. 2. С. 48–52.

6. Зеленська про програму ментального здоров'я: Виявилося, що «сильні не ходять до психологів». URL:

https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3703135-zelenska-pro-programu-m…

7. Корнієнко О.В. Феномени внутрішньої картини хвороби та внутрішньої картини здоров'я як конкуруючих та взаємодоповнюючих психічних реальностей. *Проблеми особистості в сучасній науці: результати та пер спективи дослідження* : матеріали XX міжнародної конференції молодих науковців, 20 квітня 2018 р. / за ред. І.В. Данилюка, С.Ю. Пащенко. Київ : Логос, 2018. С. 125–128.

8. Корнієнко О.В. Безпека в підтриманні психосоматичного здоров'я молоді. *European potential for development of pedagogical and psychological science: collective monograph*. Riga. Latvia : Baltija Publishing, 2021. P. 242–270. https:/doi.org/10.30525/978-9934-26-144-2-7.

9. Корнієнко О.В. Досвід викладання медичної психології студентам-іноземцям Інституту біології та медицини Київського національного університету імені Тараса Шевченка на матеріалі змішаного навчання 2018–2019 років. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*, 2021. Вип. 3. С. 39–47. https:/doi.org/10.51547 ppp.dp.ua/2021.3.7.

10. Костюк Д., Костюк В. Психічне та психологічне здоров'я особистості: поняття, зміст, та критерії. *Вісник Наці онального університету оборони України.* 2018. № 2(50). С. 45–50. https:/doi.org/10.33099/2617-6858-2018-50-2– 45-50.

11. Максименко С.Д., Руденко Я.В., Кушнєрьова А.М., Невмержицький В.М. Психічне здоров'я особистості : підручник. Київ : Людмила, 2021. 438 с

12. Психічне здоров'я та ставлення українців до психологічної допомоги під час війни. URL: https://gradus. app/documents/307/Gradus Research Mental Health Report.

13. Терещенко Л.А., Петровська Т.В. Психологічний підхід до визначення поняття «психічне здоров'я» суб'єктів взаємодії в освітньому просторі. *Актуальні проблеми психології.* 2019. Т. VI. Вип. 15. С. 340–348. 14. У межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я визначили пріоритетні проєкти. URL: https://www. ukrinform.ua/rubric-society/3695613-u-mezah-vseukrainskoi-p…

15. Bertalanffy L. von General system theory: Fondations, development, application, revised ed. New York: George Braziller 1968.

16. Engel G.L. The clinical application of the biopsychological model. *Amer. J. of Psychiatry*. 1980. Vol. 137 (5). P. 535–544. 17. Lipowski Z.J. What does the word «psychosomatic» really mean? A historical and semantic inquiry. In M.J. Christie & P.G. Mellett (Eds.) *The psychosomatic approach: Contemporary practice and whole person care.* New York, 1986. P. 17–38.

18. Matarazzo J.D. Behavioral health's challenge to academic, scientific and professional psychology. *Amer. Psychologist.* 1982. Vol. 37(1). P. 1–14.

19. Saeed H. Wahass The role of psychologists in health care delivery. *Journal Famaly Community Medicine*. 2005 May-Aug:12 (2):63–70.

REFERENCES:

1. Borets Yu.V., & Shlimakova, I.I. (2018). Do problemy psykhichnoho zdorovia studentiv vyshchoho navchalnoho zakladu [To the problem of mental health of students of a higher educational institution]. *Kryminalno-vykonavcha systema: Vchora. Sohodni. Zavtra* № 1. S. 159–169 [in Ukrainian].

2. Volkov D.S., & Chernykh, O.A. (2021). Osoblyvosti psykhichnoho zdorovia ta osobystisnykh vlastyvostei studentiv-psykholohiv [Peculiarities of mental health and personal characteristics of psychology students]. *Vcheni zapysky TNU Vernadskoho. Seriia: Psykholohiia.* T. 32(71), № 1, S. 14–20. URL: https:/doi.org/10.32838/2709-3093/ 2021.1/03 [in Ukrainian].

3. Hrankina-Sazonova, N.V. (2018). Psykholohichne blahopoluchchia ta zhyttiestiikist studentiv-psykholohiv yak vazhlyvi chynnyky yikh profesiinoho stanovlennia [Psychological well-being and sustainability of psychology students as important factors in their professional development]. *Psykholohichnyi chasopys. Zbirnyk naukovykh prats*, № 7(17). S. 23–42. URL: http://www.apsijournal.com/i ndex.php/psyjournal [in Ukrainian].

4. Diomidova, N.Iu. (2018). Prosotsialna motyvatsiia yak faktor rozvytku emotsiinoho intelektu maibutnikh psykholohiv [Prosocial motivation as a factor in the development of emotional intelligence of future psychologists]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H.S. Skovorody*. № 59. S. 35–48 [in Ukrainian].

5. Diomidova, N.Iu. (2019). Emotsiini koreliaty prosotsialnoi motyvatsii maibutnikh pedahohiv [Emotional correlates of prosocial motivation of future teachers]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii*. № 5. T. 2. S. 48–52 [in Ukrainian] 6. Zelenska pro prohramu mentalnoho zdorovia: Vyiavylosia, shcho «sylni ne khodiat do psykholohiv»(2024) [Zelenska about the mental health program: It turned out that «the strong do not go to psychologists] URL: https://www. ukrinform.ua/rubric-society/3703135-zelenska-pro-programu-m…[in Ukrainian] [in Ukrainian] 7. Korniienko, O.V. (2018). Fenomeny vnutrishnoi kartyny khvoroby ta vnutrishnoi kartyny zdorovia yak konkuruiuchykh ta vzaiemodopovniuiuchykh psykhichnykh realnostei [The phenomena of the internal picture of illness and the internal picture of health as competing and complementary mental realities]. *Problemy osobystosti v*

suchasnii nautsi: rezultaty ta perspektyvy doslidzhennia, 20 kvitnia 2018 r.: Materialy XX mizhnarodnoi konferentsii molodykh naukovtsiv za red. I.V.Danyliuka, S.Iu. Pashchenko. K.: Lohos, S. 125–128 [in Ukrainian].

8. Korniienko, O.V. (2021). Bezpeka v pidtrymanni psykhosomatychnoho zdorovia molodi [Safety in supporting the psychosomatic health of young people]. European *potential for development of pedagogical and psychological science: collective monograph*. Riga. Latvia: Baltija Publishing, P. 242–270 URL: https:/doi.org/10.30525/978-9934-26-144-2-7 [in English].

9. Korniienko, O.V. (2021). Dosvid vykladannia «Medychnoi psykholohii» studentam inozemtsiam instytutu biolohii ta medytsyny Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka na materiali zmishanoho navchannia 2018–2019 rokiv [The experience of teaching «Medical Psychology» to foreign students of the Institute of Biology and Medicine of Taras Shevchenko Kyiv National University on the material of mixed education 2018–2019] *Dniprovskyi naukovyi chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava*, Vyp. 3. S. 39–47. URL: https:/doi.org/10.51547 ppp.
dp.ua/2021.3.7 [in Ukrainian].

10. Kostiuk, D., & Kostiuk, V. (2018). Psykhichne ta psykholohichne zdorovia osobystosti: poniattia, zmist, ta kryterii [Mental and psychological health of the individual: concept, content, and criteria]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy* 2(50). S. 45–50. URL: https:/doi.org/10.33099/2617-6858-2018-50-2– 45-50 [in Ukrainian].

11. Psykhichne zdorovia osobystosti: pidruchnyk dlia vyshchykh navchalnykh zakladiv (2021). [Mental health of the individual: a textbook for higher educational institutions] S.D. Maksymenko, Ya.V. Rudenko, A.M. Kushnierova, V.M. Nevmerzhytskyi. Kyiv: «Vydavnytstvo Liudmyla». 438 s. [in Ukrainian].

12. Psykhichne zdorovia ta stavlennia ukraintsiv do psykholohichnoi dopomohy pid chas viiny (2022). [Mental health and the attitude of Ukrainians to psychological help during the war]. URL: https://gradus.app/documents/307/Gradus Research Mental Health Report [in Ukrainian].

13. Tereshchenko, L.A., & Petrovska, T.V.(2019). Psykholohichnyi pidkhid do vyznachennia poniattia «psykhichne zdorovia» subiektiv vzaiemodii v osvitnomu prostori [A psychological approach to defining the concept of «mental health» of subjects of interaction in the educational space]. *Aktualni problemy psykholohii: zbirnyk naukovykh prats In-tu psykholohii* H.S.Kostiuka NAPR Ukrainy. Kyiv-Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU imeni I. Franka, Tom VI Psykholohiia obdarovanosti. Vyp. 15. S. 340–348 [in Ukrainian].

14. U mezhakh Vseukrainskoi prohramy mentalnoho zdorovia vyznachyly priorytetni proiekty (2024). [Within the framework of the All-Ukrainian mental health program, priority projects were identified]. URL:
https://www.ukrinform. ua/rubric-society/3695613-u-mezah-vseukrainskoi-p [in Ukrainian].

15. Bertalanffy, L.(1968). von General system theory: Fondations, development, application, revised ed. New York: George Braziller [in English].

16. Lipowski, Z.J. (1986). What does the word «psychosomatic» really mean? A historical and semantic inquiry. In M.J. Christie & P.G. Mellett (Eds.). The psychosomatic approach: Contemporary practice and whole person care. New York, P. 17–38 [in English].

18. Matarazzo, J.D. (1982). Behavioral health's challenge to academic, scientific and professional psychology. *Amer. Psychologist*. Vol. 37(1). P. 1–14 [in English] .

19. Saeed H., Wahass (2005). The role of psychologists in health care delivery *Journal Family Community Medicine*, May-Aug:12 (2). 63–70 [in English].